

kateri naj konjerejci pokažejo, kako so znali vaditi in uriti svoje konje. Posestniki najurnejših konj bodo pa dobili visoke premije ali dobitke ter bodo tako počeščeni pred vsem svetom. Korist konjskih dirk je torej ta, da izpodbujajo kmetovalca rediti hitre in zatorej več vredne konje. Konečno pa pristavljamo, da hočemo v tem listu tudi še popisati, kako se vrše take dirke, in, ako se bode pokazalo, da se naši konjerejci zanimajo za to reč, skrbela bode kmetijska družba tudi za to, da dobimo v deželo ruskih trabskih žrebcev, ki po vesoljnem svetu slove zaradi svoje hitrosti.

Škropilnica za trte.

V 23. letošnji številki našega lista poučili smo vinarje, kako naj ravnajo s trtami, da jih ozdravijo od strupene rose. Rekli smo, da jih je najbolje škropiti z zmesjo od bakrenega vitrijola (galice) in apna. V podobici 1. v današnjem listu kažemo našim bralcem tako škropilnico, in sicer Allweilerjevo. Ta škropilnica je kaj rabna, lično in trdno izdelana ter prši tekočino z veliko silo in jako fino razdeljeno na trte. Vsled teh njenih lastnosti je zelo lahko ž njo škropiti, in potrebuje se zelo malo tekočine, kar je za velike vinograde, ki so zelo oddaljeni, posebno dobro. Na oralo vinograda treba 2 do 3 hektolitre tekočine. Kmetijska družba mora v svoji drevesnici škropiti hruške, ker jim tudi neka glivska bolezen škoduje. V ta namen rabi omenjeno škropilnico in je zelo zadovoljna ž njo. Le eno napako ima, in ta je njena visoka cena. Škropilnica stoji namreč 27 gld. 50 kr. Kdor jo pa naroči pri Ivanu Wegschaidler-jii v Ptuji po naši družbi, dobi jo pa 1 gld. ceneje.

Podoba 1.

Nekoliko besed o paši in o zeleni klaji.

Vsekakor in po pravici je paša živini narurna in nje zdravju najugodnejša krma, in zato boljše od klaje. Po pašnikih se žival svobodno giblje po svežem, zmerom zdravem zraku ter odbira izmed mnogovrstnih zelišč tistih, ki jej najbolj ugajajo. Zatorej vpliva vztrajno bivanje na planem zelo močno na zdravje in veselo prospevanje živali. Vsakdanje sprehajanje po pašnikih pospešuje hitro pretvarjanje snovi v živalskem telesu ter pretvarja vso hrano v kri in meso. Važno je pomniti, da se po pašnikih živali vedno le zmerno gibajo, sprehajajo in letajo, nikoli pa ne toliko, da bi opešale. Nekateri jih preveč naganjajo. Vsled tega so močno utrujene, tako da nečejo žreti, dokler se ne odpočijejo. Kdor tako ravna, škoduje svoji živini, ker jo preveč muči s preveliko hojo in naganjanjem. Tega ni bati se na

pašnikih. Živali letajo, kolikor jim se ljubi in njih zdravju ugaja.

Ne da se pa tajiti, da ne bi zganjanje na pašo imelo svojih slabih strani. Mnogo jih je, na primer: prevelika vročina, deževje, neenakomerna krma, zdaj je prebujna, zdaj prepusta in prepičla. Časih zmanjka pitne vode, in dostikrat so pašniki predaleč od hleva. Živali pridejo tukaj v marsikatero nezgode in nesreče, katerih po hlevih dobro izogibljejo. Po pašnikih nalezajo živali dostikrat bolezni, katerih po hlevih nikoli ne dobijo. Nadalje pripominamo, da živali veliko laže in hitreje pomagamo, če v hlevu zbolijo, nego na paši. Toda živali pogrešajo po hlevih blagodejnega svežega zraka in prostega gibanja po njem. Vrh tega se lotijo živali po hlevih tudi bolezni, ki jih po pašnikih ni.

Zatorej moramo reči, da ima oboje nekaj ugodnega, a tudi nekaj neugodnega, namreč zganjanje na pašnike in zadrževanje živine po hlevih. Kdor pa reč prav presodi, priznaval bode, da se nezgode po pašnikih dajo mnogo laže skrbeti in zmanjšati. Vremenskim izpremembam se privadi sleharno živinče polagamo ter postane za nje manj občutljivo. Kdor vrlo pazi, odvrčal bode uspešno tudi vsakojake bolezni, katerih živali navadno dobivajo na paši, vsaj njih število lahko skrbimo.

Z ozirom na vzrejo zlasti plemenske in vprežne živine, ima paša veliko prednost mimo klaje v hlevu, ker v takih slučajih je gledati najprvo na prirodi primerno rast in ugodno krmljenje mlade živine. Polaganje po hlevih pa ima zopet drugih prednosti: živali dobivajo hrane enakomerno in določeno množino, česar na paši ni, pa tudi biti ne more.

(Dalje nasled.)

Razne reči.

* Zakaj Gorenjcem spomladi burja rž jemlje? Pred nekoliko leti slišal sem vsako spomlad skoro vse kmetovalce tožiti: letos bomo morali ovsen kruh jesti. Na vprašanje, zakaj, odgovarjali so mi: burja nam je vso rž vzela. Seveda mi ta odgovor nij bil razumen, a spominal sem se ga kasneje večkrat, ko sem uže vzroke pozvedel, zakaj burja ravno rž jemlje. Malokateri kraj na Slovenskem ima prve spomladanske dni toliko mrzlih vetrov, izimši Vipavo, kakor ravno Gorenjsko. Precej ko sneg skopni, začena burja pihati; močna ni, pa mrzla je; ona posuši poprej zmrzlo polje hitro in pokonča v tem času rž in tudi pšenico. Vzrok temu je to: zemlja je bila, ko je bil sneg skopnel, zmrzla, za 2 palca včasih še več, od spodnjega sveta vzdignena. Ravno v tej globočini imata pa rž in pšenica svoje korenike. Ko se zmrzlina nekoliko zmanjša, vzdiguje se zemlja najbolj in vleče s seboj rž in pšenico na kvišku; tako sta ti rastlini v nevarnosti, da se jima korenike ne odtrgajo, ker se vedno nekoliko korenin vsake rastline drži spodnjih tal. Da se je zemlja zaradi mraza vzdignila, vsak lahko

*

zapazi, ko na njivo stopi, in se mu tla udirajo. Burja ima prosto pot do vseh korenin in zemljo z rastlinami vred obeje in posuši; ako še spomladanske dni po noči zmrzuje, izgubavata se rž in pšenica še hitreje z njive. To je lahko preprečiti z valjanjem, da se vzdignena zemlja z rastlinami vred k zemlji pritisne; burja nima potem pota do korenin, in jih ne more prezebat. Kdor se hoče te škode obvarovati, ravnaj tako-le: Precej ko sneg skopni, in se zemlja toliko osuši, da se več valjarja ne poprijema, povaljaj jo, ako se je vsled zmrzline vzdignila, s tako težkim valjarjem, da se, kakor jeseni, človeku noge ne udirajo. Valjar narediš lahko, kakor je treba, teži ali laži; v ta namen napravi na njem sedež za hlapca. Kadar je s pšenico ali ržjo obsejana zemlja spomladi vzdignena, ne zamudi je noben gospodar valjati, drugače bo sam kriv, ako mu nastane škoda. Opo-minam, da bi ne smel noben kmet na Gorenjskem biti brez valjarja, ker ga lahko v letu večkrat rabi.

* Dovolj mladiču, katerega misliš za pleme obdržati, kar najdalje moreš, sesati, ker materino mleko ga najbolje redi in dela močnega. Kdor si hoče živino večjo iz manjše domače vzrediti, ima v tem, če mladiče delj časa sesati pušča, gotov pripomoček. Za pleme obdržana teleta, jagneta in kozlički naj sesajo najmanj po 6 tednov, žrebeta pa po 6 mesecev; praseta sesajo večidel, dokler se jim ljubi.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

113.

Balon.

Prešlo je dobrih sto let, odkar so prvi zrakoplav ali balon v zrak spustili. Bila sta to dva brata, Štefan in Josip Montgolfier, ki sta prvi pot izvela to misel, o katerej je človeštvo uže toliko premišljalo. Napravila sta balon od platna, znotraj sta ga obložila s popirjem, a spodaj sta ga pustila odprtega. Pod balonom sta napravila ogenj. Od ognja se je zrak ugrel, razširil se in postal laglji; zato se je začel vzdigati in s seboj je vzdignil tudi balon. Prvi poskus sta izvela 4. junija 1783. l. v mestu Annonay na Francoskem. Balon se je ob navdušenem klicanju občinstva vzdignil 500^m/ visoko. Mestna gosposka je napravila o tem službeno izvestje in poslala akademiji znanosti v Pariz. Ta je koj pozvala oba Montgolfiera, naj dojdeta v Pariz, da ponovita svoj poskus. Živahni Parižani so komaj pričakovali dneva, kedaj se bode pred njihovimi očmi vzdignil balon. Nabrali so v nekoliko dneh 10.000 frankov ter jih izročili Robertu, tvorničarju fizikalnih priprav, da ustroji balon za Montgolfiera. Charles, profesor fizike, imel je to reč

v rokah. V Parizu še niso vedeli, na kakov način sta brata v zrak pognala balon, ker tega nista hotela nobenemu povedati. Charles je premišljeval to in ono in naposled mu šine v glavo, da bi dobro bilo napolniti balon z vodikom. Vodik je plin, ki je štirinajstkrat laglje od zraka. Ali v tistem času ni bilo lahko napraviti toliko vodika. No tudi to težavo je premagal Charles in 27. avgusta 1783. l. se je vzdignil z vrta tuillerijskega prvi balon napolnjen z vodikom. Kdo naj popiše radost Parižanov! Do 300.000 ljudi je klicalo navdušeno, ko se je balon v kratkem času vzdignil do 1000^m/ visoko. Kmalu na to je došel v Pariz tudi Štefan Montgolfier in je spustil 19. sept. istega leta v Versailles svoj balon z ugrejanim zrakom v viš. Na balon je obesil kletko, v katerej je bila koza, kokoš in raca. To so bili prvi potniki v balonu. Nič žalega se jim ni zgodilo. Kedar so se vzdignili do znatne višine, pali so lepo mirno na tla. Ta uspeh je spodbol Montgolfiera, da je ustrojil balon v katerem bode moči tudi ljudem se vzdigniti. Balon je bil v premeru nad 20^m/ visok, do 14^m/ pa širok. Na tem balonu je bila obešena galerija, na katerej so mogli biti ljudje. Kedar je bil balon prirejen za pot, nastal je zadržek, francoska vlada ni hotela dovoliti, da človek stavi življenje na kocke radi takega poskusa. Še le ko je marquis d' Arlande izjavil, da tu ni nevarnosti, in da hoče tudi on se vzdigniti, dovolil je naposled Ljudevit XVI. Vzdignili so se marquis d' Arlande, Pilâtre de Rozier in Montgolfier, in čez pol ure so se srečno spustili na tla, poldrugo uro od onega mesta, kjer so se bili vzdignili. D' Arlande je skočil koj na konja in hitel sporočat kralju srečni uspeh prve zračne plovitve. Svet je bil še zbran na mestu, in pozdravljal je z velikim veseljem in strmenjem marquisa.

Ker je ta prva vožnja srečno uspela, priredili so kmalu drugo. Charles in Robert sta napravila velik balon ter ga napolnila z vodikom. Duhoviti Charles je poskrbel, da balon čim bolje uredi. Na balonu je napravil zaklopec ali ventil, da more, kedar treba izpuščati plin iz balona. Potem je preko celega balona razpel mrežo, na katero je obesil čoln. Vzel je seboj tudi sidro, da se more, kedar se približa zemlji, po volji vsidriti. In še marsikaj drugega je izmislil Charles, samo da balon čim bolje spopolni, tako da bode tem varnejše potovati. Vsi ti njegovi izumi se še dandanes pri balonu upotrebajo. Charles in Robert sta se vkrcala v balon in se vzdignila 600^m/ visoko. Na tla sta pala devet ur od Pariza. Robert je prvi skočil na tla, a s tem je postal balon mnogo laglji ter se je tisti hip zopet vzdignil hitro kot strela v višino 3000^m/ . No četrto ure pozneje je pal zopet srečno na tla.

Leta 1785. sklene Blanchard, da se popelje v balonu preko morskega kanala na Angleško. Ali je imel mnogo neprijetnosti med vožnjo. Naenkrat začne mu balon naglo padati, in bati se je bilo, da pade v morje. Zato je začel Blanchard metati iz ladije, da balon olahkoti. Znano je namreč, da vsak balon nosi seboj vreče peska, tako zvani balast. Ves ta pesek je uže izmetal